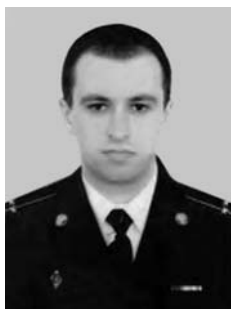

ПРАВО НА ЖИТЛО ЯК ПРИРОДНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ В КОНСТИТУЦІЯХ ДЕРЖАВ СВІТУ

У статті досліджено зміст природного права людини на житло в конституціях держав світу, їх природноправову доктрину. Проаналізовано вчення про права людини на житло, їх позитивістське закріплення в різних конституціях. Установлено, що завдяки конституційному закріпленню право на житло віднесено до основних прав людини. Зроблено висновок, що забезпечення права на житло є основою, яка дозволяє домогтися здійснення всіх інших прав, що належать людині.

Ключові слова: житло, природне право на житло, конституції держав, природноправова доктрина, конституційні норми.

**Мойсей
Любомир
Олексійович,**

*ад'юнкт Військового
інституту Київського
національного універ-
ситету імені Тараса
Шевченка*

У сучасному розумінні конституційні права та свободи людини – це основні права та свободи, установлені й гарантовані Конституцією. Вони є засобом забезпечення всебічного розвитку особи, задоволення її інтересів і потреб, виражають об'єктивні можливості члена суспільства щодо володіння, користування та розпорядження певними соціальними благами, а також щодо набуття та захисту їх.

Дослідженням проблем конституційних прав людини на житло, як природного права людини, та взаємовідносин, пов'язаних головним чином з їх реалізацією, займалися такі науковці, як А. Хефлігер, К. Штерн, В. Гумбольд, Б. Констант, Д. Міль та інші.

Метою статті є спроба здійснити аналіз учень про права людини на житло як природне право, їх висвітлення в конституціях держав світу.

Практика держав, які визнають природноправову доктрину походження прав людини на житло, не відкидає їх позитивістського оформлення, а природноправова та позитивістська доктрини в сучасному світі не постають як антиподи. У сучасному світі позитивістський підхід до права людини на житло неминуче повинен опиратися на моральні категорії свободи, справедливості, самоцінності індивіда, для того щоб законодавчо виразити їх у певному каталозі прав

людини. Набуваючи законодавчого вираження, право людини на житло отримує додаткову «енергію», а держава, законодавчо закріплюючи його, зобов'язує себе гарантувати і забезпечувати права і свободи [1].

Конституційна практика розвинутих країн певною мірою послабила суперечності природноправового і позитивістського підходів до проблеми прав людини на основі конституційного закріплення основних прав і свобод, які виключають пригноблення і насильство держави стосовно особистості, відстоюючи її автономію і пріоритетність прав людини щодо держави.

З цього приводу слушно висловився колишній голова Федерального конституційного суду (ФКС) Німеччини Р. Герцог: «Поняття прав людини несе навантаження і в плані їх походження та захищеності. Позитивізм вважає, що права діють з тієї причини і в тому обсязі, в якому вони гарантуються державними нормами. Від цих прав відрізняються ті, джерелами яких є християнські цінності, які не потребують державного визнання, а діють як надпозитивні права. Однак особливого практичного значення такий підхід у ФРН не має, оскільки Основний закон і без того містить широкий набір прав, і не було особливої потреби проголошувати або звертатися до поняття надпозитивних прав, хоча на початку своєї діяльності ФКС використовував ці поняття. Основний закон виключає конфлікт між чинною Конституцією і надпозитивними правами людини. Додержавні права – це ті ж права людини, санкціоновані державою» [2, с. 1–2].

Швейцарський учений-юрист А. Хефлігер у статті «Ієрархія конституційних норм і її функція в захисті прав людини» розрізняє природні права людини, основні права і права, що відповідають Конституції. На думку А. Хефлігера, відповідно до теорії природного права є права, які надаються індивіду з метою забезпечення його людської гідності і яким притаманна позачасова дія. Цю ідею втілено у преамбулі Загальної декларації прав людини.

Поряд із цим права людини, які служать захисту прав індивіда, майже без винятків здавна гарантувалися внутрідержавним порядком Швейцарії (переважно писаними нормами і лише незначною мірою – неписаними). Прийнята 1874 року федеративна Конституція заснована на ліберальних цінностях. Оскільки права людини під час прийняття Конституцією були інтегровані у внутрідержавне право, то з часом Верховний Суд Швейцарії відмовив їм у визнанні як неписаних основних прав. Основні права гарантуються у внутрішньому праві Конституції федерації та законодавством кантонів. Це ті права, на які поширюється судовий захист. Однак деякі важливі права не названі в Конституції. У такому разі Федеральний суд іноді визнає неписані основні права і таким чином ліквідує прогалини в Конституції [3].

Західнонімецький учений К. Штерн зазначає: «Основні права, закріплені в конституціях держав, ґрунтуються на правах людини: вони вбирають в себе особистісне і природноправове начало, що міститься в них. Як суттєвий новий елемент постає позитивно-

правова інституалізація. Державно-правове визнання і гарантованість означають значний поступ у сфері прав людини. Запозичені з постулатів і декларацій як права природні, вони стали правами в юридичному розумінні» [4].

До змісту прав людини на житло і його розподілу в суспільстві варто підходити історично. Історично поняття права людини на житло, його реалізацію як норми змогли розвинути і в результаті буржуазних революцій, отримати універсальний характер у низці регіонів світу, зокрема у США, Західній Європі, завдяки поступовому прогресу шляхом до свободи, яка розкріпачує особистість і забезпечує формальну рівність усіх перед законом.

У становленні прав і свобод людини, реалізації її конституційного права на житло значну роль відіграло ідеологічне, доктринальне підґрунтя – учення про природні природжені права людини, не залежні від позиції та свавілля державної влади; мета останньої – забезпечити права, визначені природою або Творцем. Наявні до появи природноправових ідей етатистські погляди орієнтовані на підкорення індивіда державі як верховній силі, наділеній правом розпоряджатися долею людей на свій розсуд. Природноправова концепція акцентує увагу на автономії особистості, її індивідуальності.

Одночасно з появою природно-правової доктрини виникають погляди, які, не заперечуючи значущості держави, висловлюють певні застереження щодо її ролі в житті суспільства. Таких поглядів дотри-

мувалися представники буржуазного лібералізму та індивідуалізму – В. Гумбольд, Б. Констант, Дж. Ст. Міль також відзначає шкідливість посилення державної влади без крайньої потреби. Іншими словами, ідея природних природжених прав людини покликана запобігати всевладдю держави, яка перешкоджає розвитку свободи, індивідуалізму та автономії особистості.

Протилежним за змістом природноправовій доктрині є позитивістський підхід особи до природи права людини на житло і взаємовідносин із державою. Згідно з цим підходом права людини на житло, їх обсяг і зміст визначаються державою, яка «дарує» їх людині, здійснюючи щодо неї патерналістичні функції. З таких протилежних позицій оцінювалися й оцінюються природа та сутність конституційних прав людини на житло.

Поряд із цим розбіжності природноправового і позитивістського підходів до змісту права людини на житло вимагають внесення певної ясності, насамперед обмеження влади держави правами людини не повинно призводити до зменшення її ролі, яка вагома не тільки в охороні прав і свобод людини, але і в наданні їм законодавчої, тобто загальнообов'язкової форми. Мета природноправової доктрини – обмежити претензії держави на свій розсуд визначати обсяг прав і свобод людини, не рахуючись із необхідними для нормальної життєдіяльності індивіда правами, які об'єктивно притаманні йому від народження і тому є невід'ємними, невідчужуваними, не залежними від волі держави.

Таким чином, ми спостерігаємо в конституційній і судовій практиці пом'якшення протистояння природноправових і позитивістських підходів. При цьому практика іде шляхом позитивного закріплення природних прав і принципів. Це сприятлива тенденція, яка знімає протистояння і крайнощі зазначених доктрин – незахищеність природних прав людини поза державним закріпленням і віддалення позитивістського вчення від моральних, особистісних і соціальних цінностей. Саме розрив позитивізму із зазначеними цінностями дозволив широке його використання тоталітарними режимами (наприклад, комуністичним, який категорично заперечував учення про природні права і завжди виступав «благодійником» щодо народу, який отримав свої права по милості всесильної радянської держави).

Зрештою позитивістське закріплення природних прав на житло знайшло своє віддзеркалення в конституціях іноземних держав. Так, Конституція США 1787 року спершу не містила переліку невідчужуваних прав, оскільки «батьки-засновники» виходили з того, що природні права, які належать людині від народження, не потребують позитивістського підтвердження в тексті Основного Закону. Їх перелік міг бути оцінений як вичерпний перелік прав і свобод, що могло б призвести до ущемлення тих прав, які не увійшли до нього. Однак відсутність в Основному Законі США переліку федерально закріплених прав і свобод викликала критику цього документа. Під тиском громадської думки Конгресом США 1789

року було запропоновано проекти поправок, які містили поняття про політичні й особисті права, зокрема право на житло.

Відповідно до ст. 47 Конституції Іспанії встановлено, що всі іспанці мають право на облаштоване житло. Органи влади забезпечують необхідні умови й установлюють відповідні норми для реалізації цього права [5, с. 315–316]. Статтею 57 Конституції Туреччини ж визначено, що держава забезпечує заходи, спрямовані на задоволення житлових потреб у межах державного планування, ураховуючи при цьому особливості міст та умови навколишнього середовища, та підтримує створення громадського житлового фонду [6].

Також такі конституційні права передбачено в Конституції Естонії (ст. 33), де зазначено, що житло недоторканне. Забороняється проникати до будь-якого житла, володіння чи робочого місця і здійснювати там обшук, за винятком випадків і в порядку, установлених законом, з метою захисту громадського порядку, здоров'я, прав і свобод інших людей, для припинення злочину, затримання злочинця або встановлення істини під час кримінального провадження [7].

Цікавим з точки зору не лише географії є закріплення права на житло в Конституції Японії, де основні права людини визначаються як вічні і не порушні. До таких прав Конституція відносить право на рівність, свободу, соціальні права, на захист основних прав людини. При цьому Основний закон дозволяє обмежувати права людини, якщо вони порушують громад-

ський спільний добробут або права інших людей. Тобто право на житло не виділяється в окреме природне право людини, а охоплюється поняттям «соціальні права» [8].

Як відомо, право на житло знайшло відбиття й у Конституції України. Зокрема ст. 47 передбачає: «Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше, як на підставі закону за рішенням суду». Це право є гарантованим і стабільним [9, с. 141].

Таким чином, дослідження сутності права на житло вказує на позитивну динаміку його сталого розвитку і становлення прав людини, що у своєму змісті містить тривалу історію, яка супроводжується боротьбою доктрин і традицій, характерних для тієї чи іншої країни. Незважаючи на давність виникнення самої ідеї прав людини, справжній свій зміст вони набувають на основі принципів демократії, свободи, справедливості, рівності, визнання самоцінності людини, що лежать в основі конституційних прав.

На такій основі стало можливим закріплення основного природного права людини, права на житло в конституціях демократичних держав. Слід зазначити, що в процесі дослідження природного права на

житло вченими-юристами визначено сутність його поняття, що широко сьогодні вживається в сучасній суспільно-політичній та спеціальній юридичній літературі, нормативно-правових актах, у судовій практиці, які зрештою виділено в самостійні терміни та надано нові визначення основних понять, такі як житло та право на нього.

Варто при цьому визнати, що на шляху до втілення в життя багатьох конституційних норм щодо житлових прав виникають значні труднощі. Процес дослідження сутності права на житло є важливим і таким, що потребує системного застосування для подальших логічних конструкцій, пов'язаних з його реалізацією.

Список використаних джерел:

1. Права людини на достатнє житло. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. – Х., 2004.
2. Бойко В. Права людини під захист суду / В. Бойко // Юридичний вісник України. 1997. – № 24. – С. 1–2.
3. Государственное право Германии. Т. 2. – М., 1994.
4. Даниленко В. Декларация прав и реальность: К 200-летию Декларации прав человека и гражданина / В. Даниленко. – М.: Межд. отношения, 1989.
5. Конституция зарубежных государств. – М.: БЕК, 1996. – С. 315–316.
6. Шибанова Е. Конституция Турецкой Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://Turkishnews.ru>.
7. ООН 10 грудня 1948 р.: док. ООН/PES/217 А // Інформаційно-пошукова система «Нормативні акти України». – К.: АТ Інформтехнологія, 2004.
8. Конституция Эстонии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://whp057.narod.ru/aasto.htm>.

9. Конституція Японії // Національна парламентська бібліотека Японії // Вікі-джерела.

10. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Моисей Л. О. Право на жилье как естественное право человека в конституциях государств мира.

В статье исследовано содержание естественного права человека на жилье в конституциях стран мира, их естественно-правовую доктрину. Проанализированы учение о правах человека на жилье, их позитивистское закрепление в ряде конституций. Установлено, что благодаря конституционному закреплению право на жилье отнесено к основным правам человека. Сделан вывод о том, что обеспечение права на жилье является основой, позволяющей добиться осуществления всех других прав, принадлежащих человеку.

Ключевые слова: жилье, естественное право на жилье, конституции государств, естественноправовая доктрина, конституционные нормы.

Moysey L. O. The right to housing as natural human right in the constitutions of different states.

The article investigates the content of the natural human right to housing in the constitutions of the States of the world. It is established that the constitutional right to housing is included into the basic human rights. The conclusion is made that the right to housing is the foundation that allows one to pursue all other rights belonging to a person.

In the modern world understanding of constitutional rights and freedoms of the individual includes the fundamental rights and freedoms, established and guaranteed by the Constitution. They ensure the full development of personality, help to satisfy their interests and needs.

The constitutional practice of the developed countries to a certain extent has weakened the controversy over the issue of human rights on the basis of the constitutional provision of fundamental rights and freedoms, which exclude the oppression and violence of the state with respect to the identity, defending its autonomy and supremacy of human rights against the state.

A historical approach is applied to the content of human rights to housing and its distribution in society.

Historically the concept of the human right to housing, the implementation of its norms has been developed as a result of the bourgeois revolutions, which had a universal influence on the world. Thus, the study of the essence of the right to housing indicates a positive trend of sustainable development and formation of human rights. In its content the right to housing contains a long history, accompanied by the struggle of the doctrines and traditions of a country.

The human right to housing is based on the principles of democracy, freedom, justice, equality, recognition of the inherent worth of a person.

Key words: habitation, the natural right to housing, Constitution, natural-law doctrine, constitutional provisions.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015